

DIGITALIZACIJA KARLOVAČKE KULTURNE BAŠTINE

DIGITIZATION OF THE KARLOVAC CULTURAL HERITAGE

Frida Bišćan

Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac

frida@gkka.hr

UDK / UDC 027.3:004.9

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 20. 1. 2011.

Sažetak

Karlovačka knjižnica ima vrijednu zavičajnu zbirku koja se temelji na fondu knjiga Ilirskog čitanja društva iz 1838. godine, a pokriva područje Grada Karlovca i Karlovačke županije. Veći dio starijeg fonda, uglavnom iz devetnaestog i s početka dvadesetog stoljeća, postoji u jednom primjerku. Zbog zaštite građe i mogućnosti njezine šire dostupnosti, počeli smo 2003. godine digitalizirati izvornike.

U članku će biti ukratko predstavljena zavičajna zbirka, razlozi i ciljevi, te početak i razvoj digitalizacije u knjižnici.

Ključne riječi: digitalizacija, zavičajna zbirka, kulturna baština, periodika

Summary

Karlovac public library possesses a valuable local heritage collection built from the collection of books of the Illyrian Reading Society from 1838. It covers the areas of the town of Karlovac and Karlovac county. The majority of the books in the older collection, mostly from the 19th and the beginning of the 20th centuries, exist in only one copy. In order to preserve the library material and to provide its wider accessibility, the digitization of the originals was started in 2003.

The paper gives a short review of the local heritage collection, reasons and goals, and describes the beginning and development of the process of digitization in the library.

Keywords: digitization, homeland collection, cultural heritage, periodicals

Uvod

Zadnjih nekoliko desetljeća svjedoci smo ubrzanog razvoja informacijskih tehnologija. U današnjem globalnom svijetu i sami informacijski sustavi postali su sastavni dio toga zbivanja, a sadržaji na novim medijima su svakodnevica. U takvom globalnom okruženju i knjižnice se moraju prilagođivati promjenama i dio svojih usluga usmjeriti globalnoj interaktivnoj komunikaciji s korisnicima. Temeljna zadaća knjižnica je prikupljanje informacija i davanje istih na korištenje korisnicima. Korisničke skupine danas su brojnije i razvijaju se zajedno s razvojem tehnologija. Mnogi korisnici svoje zahtjeve za informacijama traže pomoću interneta i drugih novih medija. Zahtjevi suvremenog društva naveli su knjižnice na digitalizaciju fondova kako bi bili dostupni i pomoću novih medija, odnosno kako bi informaciju, bez obzira na kojem je mediju pohranjena, mogle proslijediti svojim korisnicima.

Zavičajna zbirka Gradske knjižnice “Ivan Goran Kovačić” sadrži tiskanu građu i građu na drugim medijima koja pokriva područje Karlovačke županije, odnosno nekadašnjeg Kotara ili Zajednice općina Karlovac. Zbirka se temelji na fondu knjiga iz vremena osnivanja Ilirskog čitanja društva 1838. godine, čiji je naša Knjižnica pravni sljednik, a sastoji se od knjiga, časopisa i kalendara.

Najveći dio zavičajne zbirke su monografske publikacije: knjige karlovačkih autora, knjige tiskane u Karlovcu, knjige o Karlovcu i Karlovačkoj županiji – oko 6.000 svezaka. Vrijedan dio zavičajnog odjela je i zbirka periodike koju čini 100 naslova, oko 450 godišta časopisa i novina.

Stvaranje digitalne zbirke

Digitalne zbirke, ovisno o načinu nastanka, mogu sadržavati digitaliziranu građu koja je izvorno nastala u nekom drugom mediju, izvornih digitalnih izvora informacija i omogućivanju pristupa elektroničkim izvorima izvan

knjižnice. Ovdje će biti riječi o digitalizaciji knjižnične građe što, pojednostavljeno, znači pretvaranje fizičke jedinice u digitalne slike. Do pojave elektroničkog oblika zapisa, dokumenti su čuvani na mediju na kojem su izvorno nastali. Napretkom informatičke tehnologije i usavršavanjem postupka digitalizacije, očuvanje jedinice knjižnične građe ili nekog dokumenta moguće je, osim u izvornom obliku, i u obliku digitalne slike ili elektroničke knjige.

Razlozi za provođenje digitalizacije mogu biti sljedeći:

- Zaštita izvornika (korisnicima se nudi elektronička verzija čime je izvornik zaštićen od oštećenja, a može poslužiti i kao sigurnosna kopija u slučaju uništenja izvornika)
- Povećanje dostupnosti (jedinica je dostupna mnogim korisnicima istovremeno)
- Stvaranje nove ponude i usluge za korisnike (mogućnost dostupnosti gradiva na daljinu, razmjena metapodataka između ustanova, upotpunjavanje fonda).

Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" počela je projekt digitalizacije svoje Zavičajne zbirke 2003. godine. Neposredni povod za pokretanje projekta je velika potreba korisnika za podacima (obrazovnim, znanstvenim, stručnim, informativnim) i česti zahtjevi upućeni knjižničarima za pomoć u pronalaženju informacija o zavičaju / lokalnoj sredini za pisanje domaćih zadaća, referata, seminarskih, maturalnih i diplomskih radnji, povijesnih i općenito znanstvenih istraživanja, kao i informacija o svakodnevnom životu lokalne sredine.

Osnovni motiv bio je zaštita stare i vrijedne građe koju naša knjižnica posjeduje. Ova građa važan je izvor podataka o životu u lokalnoj zajednici u određenim povijesnim razdobljima, neophodan za obrazovne, znanstvene, stručne i informacijske potrebe ne samo korisnika u lokalnoj zajednici, nego i šire, korisnika iz naše zemlje, ali i inozemstva.

Njihovu dostupnost korisnicima ograničava i činjenica da su zaštićeni dio knjižničkog fonda (ne mogu se posuđivati izvan knjižnice). Problem čini i pretraživanje građe, jer kao i u većini knjižnica, dio fonda (periodika) nije analitički obrađen pa su korisnici prinuđeni listati, što dovodi do oštećenja građe. Sve navedeno bit će riješeno digitalizacijom. Fond će biti fizički zaštićen jer će se koristiti digitalizirani preslik, a korisnicima će fond bio dostupan u svako doba s mogućnošću detaljnog pretraživanja.

Postupci u projektu digitalizacije

Odabir gradiva

Pri odabiru građe za digitalizaciju vodili smo se prvenstveno vrijednošću koju ta građa ima za naš zavičaj i ljude, a time i za našu Zavičajnu zbirku. Također je bila važna činjenica da posjedujemo samo jedan primjerak naslova, kao i fizičko stanje u kojem se taj primjerak nalazi. Željeli smo zaštititi građu od daljnjeg oštećivanja.

Odluku o tome hoće li se digitalizacija obavljati unutar same ustanove ili izvan ustanove, donijeli smo u skladu s trenutnim sredstvima i odabranom građom. Uzevši u obzir opremu kojom raspolažemo, odlučili smo monografske publikacije digitalizirati sami, a periodiku izvan Knjižnice.

Prvi odabir za digitalizaciju bila su vrijedna monografska djela u izdanju Knjižnice: *Tri siela narodne čitaonice karlovačke : obrazovno-povjestna crta uz svjetlopisne slike na prvoj izložbi trojedne kraljevine izložena iz 1864., Grad Karlovac i njegova okolica* Hinka Krapeka iz 1889. i *Upisna knjiga Ilirskog čitanja društva*.

Nakon uspješne digitalizacije prvog naslova, a zbog velikog interesa korisnika, odabrali smo i nekoliko naslova periodike iz druge polovice devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća. Iz tog razdoblja veliku vrijednost imaju izdanja Prettnerove tiskare koja izdaje prve karlovačke novine *Der Pilger* i prvu hrvatsku ilustriranu knjigu (*Basne Ignjata Čivića Rohrskog*), kao i prve hrvatske ilustrirane novine "Glasonoša" koje pokreće Abel Lukšić. U drugoj polovici devetnaetog stoljeća, 1861. godine, Književni odbor Društva narodne čitaonice izdaje prvi karlovački časopis na hrvatskom jeziku *Karlovački viestnik*.

Redosljed digitalizacije odredili smo po učestalosti potražnje naših korisnika za pojedinim naslovima. Prvo je mikrofilmiran i digitaliziran časopis *Svjetlo* (1884.-1905.), a namjera nam je bila digitalizacijom ujedno doći do idealnog primjerka. Slijedili su *Sloga*, *Karlovac*, *Karlovačke novine*, *Glasonoša* (1861.-1865.), *Glasonoša* (1905.-1909.) i *Der Pilger*.

Karlovački tjednik rađen je kao zasebni projekt.

Digitaliziranje gradiva

Digitalizacija se sastoji od fizičke pripreme stranica i digitaliziranja, tj. skeniranja stranica, što uključuje obradu digitalizirane stranice (eliminacija pozadine tako da ostane tekst i slika) i izradu OCR-a (raspoznavanje teksta kako bi se mogao pretraživati).

Građu treba digitalizirati tako da zadovolji zadane standarde i razinu kvalitete koja će omogućiti zaštitu te odgovarajuće načine pretraživanja nastalih digitalnih baza podataka. Digitalna preslika mora biti vjerna, potpuna, čitljiva, iskoristiva za previdene svrhe, održiva, postojana i mora imati mogućnost višestruke uporabe.

Monografije su snimljene digitalnim fotoaparatom i skenerom, skenovi su obrađeni u Photoshopu i pohranjeni na tvrdom disku, a nakon toga prebačeni na našu mrežnu stranicu.

Što se tiče periodike, većina naslova digitalizirana je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a OCR je rađen u našoj Knjižnici.

Karlovački tjednik je digitaliziran u suradnji s tvrtkom ArhivPro d.o.o. iz Koprivnice.

Obrada skeniranog sadržaja

Obrada skeniranog sadržaja zahtijeva formiranje digitalizirane baze koja će sadržavati različite metapodatke – deskriptivne, strukturalne, administrativne. Metapodaci moraju omogućiti identifikaciju, opis, pretraživanje, pristup, prikazivanje sadržaja, te baza mora biti pripremljena za prijenos na mrežni server. S obzirom na mogućnosti knjižnično-informacijskog sustava CROLIST, povezali smo metapodatke (bibliografski zapis) s digitalnom preslikom. Naslovi monografija dostupni su za pretraživanje na internetu u elektroničkom katalogu (<http://karlovac.gkka.hr/anew/search.html>) gdje se uz skraćeni kataložni zapis nalazi i informacija za lociranje elektroničke jedinice i/ili na mrežnoj adresi:

http://www.gkka.hr/Digitalizirana_karlovačka_bastina/digit.htm.

Zaštita i pohrana gradiva

Zaštita digitaliziranog gradiva podrazumijeva zaštitu od neovlaštenog pristupa, kopiranja i daljnjeg raspačavanja te dokazivanje autentičnosti gradiva. Kopiranje periodike omogućeno je samo unutar ustanove na zahtjev korisnika.

Digitalizirani sadržaj u arhivskom primjerku mora biti zaštićen pohranjivanjem na dugotrajni UDO medij visoke kvalitete (master copy). Radne kopije digitalizirane građe pohranjuju se na serveru dostupnom na internetu. Osim dostupnosti građe na internetu, treba izraditi posebne kopije na DVD medijima radi korištenja offline.

Digitalizirane monografije pohranjene su na tvrdom disku i DVD-u, a digitalizirani naslovi periodike spremljeni su na mikrofilmu i DVD-ima koji su na raspolaganju našim korisnicima za offline pretraživanje.

Informiranje, poučavanje i implementacija nove usluge u postojeće knjižnične usluge

Korisnici knjižnica, kao i drugi građani, obaviješteni su o mogućnostima korištenja digitalizirane baze podataka lecima i plakatima u samoj knjižnici, informiranjem pri dolasku korisnika u knjižnicu, informiranjem kod knjižničara, te sredstvima javnog informiranja.

Implementacija nove usluge podrazumijeva i prethodno osposobljavanje knjižničara o načinima i mogućnostima pretraživanja digitalne baze, kako bi oni zatim mogli tome poučiti korisnike. Knjižničare se poučava na radionicama i kroz pisane upute, a korisnike se poučava pomoću tiskanih letaka te davanjem usmenih uputa, odnosno uputama koje će korisnici moći pročitati na samom portalu, koji će omogućivati pretraživanje baze.

Nova usluga postaje sastavni dio već postojećih usluga knjižnice i kao takvu potrebno ju je uvrstiti u sve promotivne materijale knjižnice.

Projekt digitalizacije od samih početaka redovito pratimo promotivnim i promidžbenim aktivnostima kroz koje informiramo javnost o novoj usluzi, odnosno digitalnoj dostupnosti dijela zavičajne zbirke. Posebna je pažnja posvećena informiranju i animiranju pojedinih ciljnih skupina – npr., učenika osnovnih i srednjih škola, maturanata itd. – kako bismo ih što više motivirali da koriste novu digitalnu uslugu, odnosno digitaliziranu građu.

Promocija projekta i nove usluge kao njegovog rezultata odvijaju se sredstvima javnog informiranja, na mrežnim stranicama knjižnica i drugih značajnih mrežnih stranica, u stručnim glasilima; zatim, organiziranim dolaskom pojedinih skupina korisnika u knjižnicu, organiziranjem stručnih skupova za građane kako bi se nova usluga javnosti prezentirala i na taj način, te drugim provjerenim promidžbenim sredstvima i promotivnim aktivnostima koje se u knjižnicama i inače redovito uspješno koriste.

Zaključak

Cilj projekta je promocija zavičajne i kulturne baštine korištenjem naj-suvremenije tehnologije i postupaka digitalizacije. Digitalizacija osigurava zaštitu izvornika, a istovremeno omogućuje dostupnost najširem krugu korisnika u zemlji i inozemstvu pomoću interneta ili nekoga drugoga digitalnog medija.

Cijeli projekt je – osim na zaštitu građe – prvenstveno usmjeren prema svim sadašnjim i mogućim korisnicima ove građe.

Posebno treba naglasiti mogućnosti turističke promocije zavičaja, jer će digitalizirana zbirka biti dodatni izvor informacija za sve one koji dolaze u ovaj kraj, a prije dolaska žele saznati nešto o njemu, bilo iz monografskih publikacija bilo iz lokalnih novina u kojima je najvjernije opisano kako se ovdje živi i kako se živjelo.

Uz to, značajna korist od projekta bit će i to što će knjižnice ostvariti svoju zadaću osiguravanja dostupnosti građe koju prikupljaju, a knjižničarima će biti olakšano snalaženje u velikoj količini podataka koji su pohranjeni u zbirkama zavičajnih novina te će informacije o tome, koje na zahtjev pripremaju za korisnike, biti brže i kvalitetnije.

Učinci projekta digitalizacije su višestruki, a najvažniji su:

- zaštita izvornih primjeraka građe
- veća dostupnost postojećih zbirki (online i offline, u knjižnicama)
- veće i bolje mogućnosti istraživanja zavičajnih tema.

Od projekta očekujemo velik doprinos razvoju knjižnične djelatnosti u regiji, te ga smatramo osnovom za dalji razvoj digitalnih zbirki u narodnim knjižnicama.

LITERATURA

Buckland, Michael. Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga. Lokve : Naklada Benja ; Rijeka : Gradska knjižnica, 2000.

Dobrić, Bruno. Digitalizacija i predstavljanje starih istarskih novina na mreži. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51,1/4(2008), 53-63.

Katić, Tinka. Digitalizacija stare građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3/4(2003), 33-47.

Stančić, Hrvoje. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 2009.

Vrana, Radovan. Polazišta za oblikovanje digitalnih zbirki s obzirom na informacijske potrebe znanstvenika. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 45, 1/2(2002), 26-40.

Živković, Daniela. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.